

Egy majdnem mindennapi házasság könyve tárul fel előttünk – másképpen: egy banális viszony története bomlik ki, ahogy belemerülünk a vastag levélgyűjteménybe.

A kötet magánéleti vonulatára vonatkozó reflexiók fokozott óvatosságot igényelnek, hogy elkerüljük az ítélezést és a bulváros hangütést. A szerkesztő, Nagy Boglárka javaslatára a regényként: folyamatos, kihagyások nélküli olvasás. A címbeli házasság szó elé pedig a *konvencionális, szokásos, hétköznapi* jelzők is kerülhet-

nének. Egy több mint félévszázados kapcsolat negyvenkilenc évének levelezését követhetjük Nadas Péter esszéjével a nyolcszázkilencven oldalon – kronológiába rendezve, képekkel, névmutatóval, szűkszavú, ám maximálisan informatív jegyzetanyaggal. A házaspár maga adta le a leveleket a Petőfi Irodalmi Múzeumba, amit a szerkesztő egy év intenzív munkájával rendezett kötetbe két lektora segítségével. A könyv néhány hónappal megjelenése után máris a harmadik kiadásánál tart, az újakba belekerülnek azok a kiegészítések, amelyek éppen a nyilvánosságnak köszönhetően derülhetnek ki az események tanúinak jelentkezésével. Nagy Boglárka heroikus munkáját jelzi, hogy a gyakran dátum nélküli levelek sorba rendeződtek, s hogy Polcz Alaine legendás és a levelekben mindkettejük által sokat emlegetett kiolvashatatlan, apróbetűs írása is mindössze néhány helyen maradt feloldatlan. Alaine hol keserűen, hol humorosan (a pajzánságuk miatt a 245. oldalon) említi: nem is baj, hogy kibogozhatatlan, amit ír, így legalább az utókor számára rejtve marad. Nem tudhatta, hogy Ablonczy Anna (aki begépelte egy részüket) és Nagy Boglárka számára ez sem jelent akadályt. A házaspár egyik vagy másik tagja időnként megjegyzi, hogy ezt vagy azt a levelet meg kellene semmisíteni – ám mivel ők ezt mégsem tették meg, végső, tevőleges gesztusuk értelmében az egész anyag kutathatóvá és publikálhatóvá vált. Éppen imént idézett önt-reflexióik, implicit megfontolásaik utalnak arra, hogy már írásukkor tisztában voltak vele, leveleik is írói életművük részét képezik és közérdeklődésre fognak számot tartani.

Kibomlik előttünk a hosszú házasság pszichodinamikája. Olyan kapcsolat ez, amely minden egyediségével együtt szokványos, természetes és mindennapi, tipikus és archetipikus. Különössége mindössze abban rejlik,

Gilbert Edit 45

A HOSSZÚ HÁZASSÁG REGÉNYE

A bilincs a szabadság legyen.

Mészöly Miklós és Polcz Alaine

levelezése 1948–1997

46 hogy írók, közszereplők a szerzők, s ez által láthatóvá vált, közszemlére került az intim kommunikáció. A házaspár története eddig sem maradt titokban, köszönhetően Polcz Alaine számos vallomásos írásának, a *Privát Mészöly* című dokumentumfilmben elhangzó emlékezéseknek és az irodalmi köztudatban meglévő, oda a barátok, ismerősök, érintettek, pályatársak által bekerült információknak. Mondhatjuk ezekre, hogy bulvárszinten terjedt a hír, ami nem teljesen pontos, ám most megismerhetjük ezt az erről életében jobbra hallgató fél, a magánéletét illetően zárkózott férfi nézőpontjából is. Ahogyan ő élte az életét, a házasságát, ahogy ő küzdött a kapcsolati szabadság bilincsel, amit rákattintott házasságára. A Mészöly korai leveléből kölcsönvett cím a valóságban is jellemzővé válik életükre. Az első évek harmóniája, derűje és kedvessége, buján erotikus atmoszférája, izgalmi és különféle becézései után a későbbiek Mészöly megélt kapcsolati szabadsága változatos módokon árnyékolja. Addig leginkább a találkozások szervezésének bizonytalansága árnyékolja a bensőséges hangulatot. Tölthetnének együtt több időt, s Alaine kísérletet is tesz erre. Közben azért nyugtatja az író, hogy ha jobbnak tartja, nyugodtan dolgozzon, maradjon tovább – például a tolnai, Szekszárd melletti tanyákon. Polcz gyakori kórházi, szanatóriumi kezelése mellett a vidéki, erdélyi családlátogatások, a sziglieti alkotóházbeli tartózkodások, később a kisoroszi nyaralókba utazás jelentik a jobbra külön töltött időt. Szeretik és íróként szükségesnek is tartják az alkotói egyedülletet, amit egymáshoz látogatással oldanak, amiben viszont sokat óvatoskodnak, udvariaskodnak. Mészöly (grammatikailag is) kissé különösen kérdez rá egy 1955-ös levelében: „Jönnél október közepén? Egyedül olyan rossz? Vagy egyébként is nehéz lesz? Vagy együtt jobb lesz?” (173.). A válasz a 187. oldalon: „Azt kérdezed, miért nem érzem jól magam, hogy ketten jobb lesz? Hát persze hogy jobb lesz. És én nem éreztem rosszul magam. Pompásan éreztem magam az első napok után. Csak állandóan kimondhatatlanul nyugtalan voltam.” Ennek mélypszichológiai, maga által patológiásnak nevezett okaira Polcz később tér ki (393).

Miklós nemcsak belső, hanem külső szabadságra is vágyik. A férfi megszólalásmódja jobbra a mentegetőzésé, a lelkifurdalásé, a kompenzálni törekvése, a nő pedig a belenyugvás, a rosszallás, a számonkérés és a nehéz elfogadás szövegei között oszcillál. Hol nyíltan beszélnek Mészöly szeretőiről (akik a kötetben kezdőbetűvel vagy monogrammal jelennek meg), hol a háttérből határozza meg témáikat és hangulatukat ez a lerakni nem tudott teher. Alaine stratégiáját tarthatjuk manipulatívna, ahogyan jó néhány elemző, én azonban inkább az elengedni, de elfogadni sem tudás szükségszerű következményének érzem ingadozó magatartását, bizonytalan énkontúrajait. Az esetek jelentős részében jelölve vagy jelöletlenül aláírás nélkül hagyja leveleit, az előbbieknél tépelődik, ki is ő, mi a neve, hol a helye. Nagy Boglárka

felhívta a figyelmet, hogy ennek az is oka, hogy Alaine nem szerette, nem érezte magáénak a keresztnévét. Volt másik utóneve is (Ibolya), tehát nemcsak a férfivel szembeni pozíciójának, kapcsolati helyzetének, állapotának bizonytalanságáról van itt szó. Hol panaszkodik és szemrehányást tesz, hol jóllétéről biztosítja a férfit: hálás neki és a sorsnak azért, 47 hogy megismerhette s hogy Miklós éppen olyan (nagyszerű), amilyen (534, 535, 560, 570, 581, 706). Egyúttal sajnálkozik, ha kicsinyes volt vele és nem tudta megadni neki teljes szívvel a kért, igényelt és Alaine által is nyugtázott – úgy tűnik, személyisége bizonyos rétegében elfogadott és Miklós számára megszavazott – szabadságot. Ahogy könyveiben, itt is fel-felhánytorgatja Mészölynek, hogy hosszan egyedül hagyja. Kirobanásai szerinte olyankor következnek be, amikor az „egyezségük” sérül (614, 622): amikor Miklós vele kevés időt tölt, amikor évek óta nem ér hozzá, nem kedves vele, s amikor nem informálja arról, éppen hol van, s napokkal később érkezik haza ahhoz képest, amit ígért. (Mit mondjak ilyenkor az embereknek? – teszi hozzá időnként.) Nevezetes, jellemző (más kritikus által is kiemelt) eset Alaine leleplező kirobanása: ne gondolja Miklós, hogy nem derült ki azonnal, Szekszárdra menet mégsem látogatta meg saját anyját, akit így Alaine anyjának kellett ellátnia, vigasztalni, s Alaine-re zúdult az anyák felháborodása (630). A feleség lábjegyzeteket készít Miklós bizonyos leveleihez, elősegítve azok kontextusba helyezését, mintegy háttérrel adva és valamiképpen jegyzőkönyvet és vádiratot nyújtva az utókor számára: Miklós akkor, amikor ezt és ezt a levelet írta, éppen X. szeretőjével volt, még mindig ott, a hezitálás a sokadszori visszatérésé, ő (A.) egyedül jön ki a kórházból (610), amíg M. a barátnőjénél van; anyja és nagybátyja halála utáni karácsonykor M. egyedül hagyja stb. Máskor pedig, amikor Miklós egy cetlin mentegetőzik a furcsa szagért, amit maga után hagyott: „leégett a ház” (510).

Polcz Alaine tehát segít nekünk rekonstruálni a levelek mögöttesét, így ő az első szerkesztője az anyagnak. (Nem csak kárhóztató jegyzetek ezek, a korai időszakban a küldönc személyét s a gyümölcskosár tartalmát rögzítik, amiben a levél érkezett: Tandori hozta csodálatos körték, pirosodó szőlőlevelek, diók társaságában. [261.]) Nagy Boglárka is megkönyörül rajtunk, amikor egy levelezés természetéből adódó hiányokat kell betölteni, kielégíti kínzó kíváncsiságunkat, amikor fehér foltot kell megszüntetni – ám nagyon mértéktartó ebben is. Egy hosszú úti készülődés után megtudjuk, hogy az meg is valósult, s mettől meddig hol tartózkodtak az utazás során. Ritkán utalás történik más, külső publikációkra, közleményekre, amelyek árnyalják, pontosítják vagy valószínűsítik a levelekben körüljárt tényszerű tartalmat. És általában megtalálja, mire vonatkozik a félévészázadnyi belső utalás.

Filmtörténész, irodalomtörténész görcső alá vette már a levelezést saját szakmája szempontjából, további területek képviselői is átvilágíthatják még, hiszen az ötven évnyi írás számos tematikus hálózatot, tárgyi metszetet, szakmai korpuszt képezhet s különféle nézőpontokat kínál. Pszichológusok, magatartás- és kapcsolat kutatók, kommunikációs szakemberek számára például kincsestár ez a textualizált performativitás, ami a levelezés maga. Nehéz laikusként (egyikünk sem az élet tudósa) leíró, értelmezői nyelvet találni hozzá: én a hangokat, beszédmódokat, kommunikációs, stílári paneleket azonosítom. Nagy Boglárka és lektorai nem cenzúráztak, nem hagytak ki az anyagból semmit (néhány háztartási üzenet kivételével), mindössze monogramra szűkítették azoknak az érintett személyeknek a nevét, akikkel szemben ezt vélték méltányosnak. Azóta sem robbant ki botrány a még élő, illetve az elhunyt szereplők családja körében, ami meglepő is lehet, hiszen rövid idő telt el Mészöly és Polcz halála óta, így sok a közvetlenül érintett, ám, mint a könyvbemutatón nyugtáztuk is Nagy Boglárkával: feltűnően kevés a pikírt megjegyzés környezetük, az irodalmi élet tagjaira.

A levelek az egymás iránti tisztelet, a ragaszkodás és a szeretet megnyilvánulásai egyúttal. Elszórt szakítási kísérleteik után is, kihagyásokkal, folytatódik kötődésük. Visszatekintve látni (hiszen lezárt életekről és életművekről van szó): együtt maradtak, s még a férfi gyakori külső kapcsolatai idején sem szünetelt teljesen, hanem továbbra is tartott valamely értelemben a viszonyuk. Mészöly a magánéleti társ és szövetséges mellett asszisztentst, menedzsert, titkárt talál felesége személyében. Ugyan kíméli, kímélné. Figyelmezteti, hogy pszichológusi munkájában és az ő ügyeinek intézésében is legyen kevésbé maximalista, csak a legszükségesebbet végezze el, ugyanazon levelek következő passzusai ugyanakkor – kérlelő-feltételes-lehetséges modalitásban – már a teendők felsorolásából állnak. Vezesse át a korrektúrát, nézzen utána a honoráriumnak, hívja fel a szerkesztőségeket, jön-e már (Mészöly) írása. Derítse ki, van-e dolga valamely kiadás, kötet, cikk, film, utazás szervezése körül, hiszen ő nem ér rá erre, nincs Pesten (450). Alaine pedig mindezt végre is hajtja, s csak néha fakad ki amiatt, hogy ő Miklós dolgainak intézője, amit Miklós sértődötten visszautasít: ha terhes neki, ne tegye, s ne reklamáljon, ne hánytorgassa fel mártíromságát (644). A hála és a köszönet megnyilvánulásai sem hiányoznak mindazonáltal. A pszichológusok számára, mint jeleztem, végeérhetetlen tárhely, kiaknázhatatlan kincsesbánya ez az írásbeli, saját szerzőségű kapcsolattörténet, ami a játzsmák, vonzalmak, szívessegek, engedmények s az egymásról való gondoskodás aprólékos, réteggett lenyomata. Bár összességében nem akarják elhagyni és végül nem is engedik el egymást, akad néhány érett, felnőtt hangú kapcsolatösszegző, elemző és szakító célzatú üzenetük. Mészöly K.-val való kapcsolata egyik

mélypontján, amire maga is utal hosszú levelében, elhibázottnak tartja feleségével közös döntésüket, hogy ilyen keretek közt maradtak együtt: hogy együtt maradtak. Alaine vádjait, miszerint mindenért, betegségeiért is ő volna a hibás, eltúlzottnak tartja, s tényszerűen közli: nehezteléseit nyomot hagytak férfiasságán (789–791). Alaine egyik levele is kiemelkedik a túlnyomó többségből, ahol jól-rosszul, de viseli a bilincset. Közli, szakít, s nem kér Miklós rohamából, depressziójából, visszatartó akcióiból, ami ilyenkor szokott következni. Nem tudja s nem akarja tovább csinálni így (631). Ám itt mégsem ér véget a levelezés – és a házasság. Fél évig hiányoznak Alaine levelei, utána azonban megjelennek, a szokásos módo(ko)n. Mindkettejük részéről marad végig az obligát „Kincsem” megszólítás: árulkodó a kezdeti őszinte harmóniával szemben, hogy nem variálódik, ám e formai elem – „bilincs” – tartást, keretet adó bizalmi viszonyt sugároz a nehéz időkben is. A zárások a problematikusabbak nyelvi is. Már említettem Alaine befejezetlen zárásait. Gyakran a „Mö” becenévvel búcsúzik, amint Miklós is, aki láthatólag szenved a neve leírása előtti formulával: még mindig, így is szeret, szeress így is, ha lehet, vagyok, aki vagyok... „Csók, sok, hiányzol nagyon – ha elhiszed. Mö.” (345) „De azért persze haragudhatsz (nem nagyon). És akkor is: Mö.” (448) „Én igyekszem domesztikálni magamat; nem mindig sikerül. *Ne haragudj rám, véglegesen.*” (450) „Vagyok; és szeretnék más lenni! Csók: Mö” (524) „Szeretlek, bármilyen tótágast állva is” (541).

Ha már napvilágra került a levelezés, s fogy is jól, mi, szakmai olvasók pedig természetesen írnunk róla, érdekes regisztrálni a kritikai élet, utóélet eddigi hullámzásait. A szerkesztő láthatólag még nem tudja elengedni az anyagot, gondolzza némiképp az alakulástörténetet, igyekszik jó sínen tartani a fogadtatást, finoman mederbe terelni a róla való gondolkodást. Reflektál a recepcióra: rosszallja a félrecsúszó véleményt s legitimálja a helyes úton járókat. A kritikai visszhang szoros követése a könyv piacra kerülésének e korai stádiumában érthető a szerkesztő oldaláról, hiszen kényes a téma és a közeg. Egyfolytában bemutatni hívják a kötetet, ahol főleg Polcz-rajongókkal találkozik – talán ezért is részéről e hiperóvatosság és élőszóban a tudatosan tartózkodó válaszok a magánéleti szálak, attitűdök kérdéseinek felvetődésekor. A főként a Mészöly-életmű kiadásában érintett Jelenkor folyóirat a magánéleti tematika buktaóinak kikerülésére az általam korábban említett, kétféle szakmai célú megközelítést választotta. Egy korai WMN-írás nagyon elhajlik egy irányba, amit bevallottan főként Nádas kötetbeli esszéje nyomán tesz. Egyoldalúan ítélkezik és felháborodottan vádol. Ezt a tendenciát ajánlatos lenne elkerülni, mindkét fél pozícióit empátiával kezelni, figyelemmel kísérni a szöveg közelében – s egészének koherenciájában – maradva. Még így is forró talajon

járunk, mert a szerkesztő ártatlannak tűnő ajánlata ellenére sem regényt olvasunk és értelmezünk: kibicsaklik a metafora. Életeket és szövevényes kapcsolatrendszert olvasunk, aminek szerzői ők maguk, a szereplők, akik nem
50 fiktív univerzumot teremtenek, hanem a saját valóságukat építik és reflektálják is egyúttal. Életüket élik ebben a felemásan nyitott házasságban, szerelemben – az utóbbi szót most írom le először, Nádas annál többször használja rájuk itt és másutt is, például a *Privát Mészöly*-film-ben. Mindkét féllal lojális, igazságos és realista, közelről ad objektív képet róluk. Megértésükre törekedve magát is pozicionálja a viszonyrendszerben, szókimondóan tárva fel barátai életének jellegzetesen ismétlődő szegmenseit. Nem ítélkezik, de értelmez. Például Alaine hangfekvésének tájolásával, a monogámia emberi természettel némileg ellenkező mivoltáról szóló magvas eszmefuttatásával. Akinek pedig illúziói lettek volna a levelezés végigkövetésekor, hogy a kapcsolati tehertertelek Mészöly nagy, sorsszerű szerelmei, őt felvilágosítja, hogy ennél többről – és kevesebbről – van szó: alkalmi viszonyok gyakorlatáról ugyancsak. Nádas, a nagy pszichorealista tudja, hogy így él az emberi nem, mi pedig, a levelezés kapcsán megszólalók keressük a szavakat és formulákat, a méltó, pontos, igazságos narratív eszköztárat megközelítéséhez, leképezéséhez, hiszen ez mégsem levélregény. Valós személyek életnyomata. Amikor összegeznénk, akár címválasztáskor, döntési helyzetben vagyunk, megadva esszenciáját a kötetnek, az élménynek az írószereplők élete sajátos önéletírói terének definiálásakor, ahova bebocsátattunk. Nem működik a nyitott házasság. Vagy: így működik a nyitott házasság? „Van konszolidált hűtlenség is?” (Mészöly, 1973, 607.) „Idővel minden bezár” (Mészöly, 669). Menedékünk a szó, a nyelv, az írásbeliség. Minthogy az ő kommunikációjuk is így zajlott. Írásos anyag, szöveg, s a szövegképzés poétikája, retorikája, stilisztikája lehet a mentsvárunk, irodalmárok; reflexiónk közege és tárgyi vonatkozása, vizsgálatának objektuma.

Megrendítő, felkavaró, felzaklató, zavarba ejtő olvasmány ez a sok levél. Azért is, mert még jól emlékszünk a főszereplőire, mondja Nagy Boglárka. Ők most lemeztelenedtek – kitárulkoztak előttünk. Az anyag használatának termékeny iránya lehet Szolláth Dávidé, aki kimutatta, hogyan alakul Polcz leveleiből, magnóra mondott emlékezéseiből a Mészöly-írás, például a *Pontos történetek, útközben* keletkezésének fázisainak azonosításában. A *Megbocsátás, Az atléta halála* (265–267), az *Érintések, Panaszfal* (604), a fordított Jób-története esetében is regisztrálható a kettős kötöttség; szép, ahogyan Alaine magára veszi s Miklós ráölti azt. Műalkotás Mészöly Mikes Kelemen modorában írt levele 1957-ből a (levél)írásról mint a csúf és gonosz legyőzéséről, a jó és szeretetreméltó kiemeléséről a gyengeségből, hogy a kicsit és semmit is észrevegyük és felmutathassuk, hogy magunkat és embertársainkat akkurátus pontossággal leírassuk, „amilyenek valójában ők”

(200). Eztán szofisztikáltan filozofál már saját hangján bűn és szabadság viszonyáról, relativizmusáról (208). Sokat megtudunk Mészöly írói problémáiról, epikusi nehézségeiről: hogy csak mozaikokat tud ötvözni, „nem elég természetesen” (212), mesélés helyett. Hogy túl élesen lát, mindjárt a fonákot is. „Alázat – az kéne több? Inkább tompábban látni – és 51 mélyebben megérteni” (276), írja magáról. Ám az is kiderül, hogy a személytelen elbeszélő honnan, miféle átélésekből, megélésekből, megfigyelésekből, személyes tapasztalatokból szerzi anyagát.

Irodalom- és kortörténeti, filológiai érdekességet képviselnek korai közös bábjáték-adaptációik s Polcz ebből kibomló egyik szakmai metódusa, a játékerápia. Értésülünk más szövegeik együttes írásáról, egymás munkájának kölcsönös segítéséről is. Élesen kirajzolódik, miként volt Alaine múzsa, titkár és szerzőtárs. Kétségkívül a legeredetibb módusz szakmai, emberi együttműködésük formái közül az Alaine szemével való nézés. Az, ahogy Miklós kéri, hogy utazásaikor mindent figyeljen meg, regisztráljon s meséljen el neki. Alaine az élőbeszéd, Miklós a leírás, szerkesztés mestere. A megfigyelés pedig, ami Mészöly tárgyi realizmusának alapja, közös szenvedélyük (366; egy bánya valóban fantasztikus láttatása Alaine lejegyzésében). Közös szavaik, váltalt nyelvi torzításai vannak („pósta”: az Utószó helytelenül közli rövid o-val példaként: 866), Mészöly előszeretettel veszi magára Alaine tájnyelvi kifejezéseit, aki meghatóan közli, milyen érzés is ez az azonosság: „... mint amikor Te mondtad, hogy mikor leírtál egy szót, úgy, ahogy én szoktam, átéltél engem. Egyszer csak megváltozik a világ, ha egy részt is érzel, és kívülről, belülré kerülsz” (225). Alaine néha igen pontos, így fogalmazza meg például közös ars poeticájukat: „Tudod, mi a művészet célja? (mindenkié...) Valamit világosan megmutatni. Valamire rádöbbszteni. Tudatosabbá tenni a látást, a hallást, az egész embert. Ez a pszichológia célja is” (228). Miklós néhány oldallal később: „Tudod, mi van benned? Valami metafizikus gyakorlatiasság. Nő vagy te nagyon, mégis. Jobban, mint magad gondold” (235). Polcz humora, magvas tudományos, művészetterápiás gondolatmenetei, öntudatos, önálló, független ítéletei; a világról és önmagukról alkotott, nem önsajnálító nézetei is megnyilvánulnak (385, 487, 497, 507, 508, 542, 549, 559, 624, 625, 654, 655, 691, 737), ezek a levelezés tiszta, éteri helyei számomra. Kedves, mulatságos, játékos hangon évődnek a háztartás és a munka köreiről, Mészöly okítja feleségét az írás kulisszatitkaira. Megejtőek gondos tanácsai Polcz szakirodalmi könyvtára elrendezésére és a jegyzetelés mikéntjére vonatkozóan egy helyütt (691). Meghatóak az első időszak vidéki élelmiszerbeszerzős küldő küldetései, amelyeket az ifjú férj gondosan igyekszik végrehajtani, s a későbbiekben az ajándékok vásárlása, meglepetések előkészítése, itthon

nem hozzáférhető dolgok felkutatása iránti igyekezete felesége számára külföldi útjain. Alig érhető – pedig alig húsz éve élünk még csak az interneten, s bár emlékszünk még a postai levelezés, táviratozás procedúrájára, hogyan

52 lehetett úgy tartani a kapcsolatot. Fájdalmasan mulatságosak, szív-
szorítóak az egymást kerülő, keresztező levelek okozta félreértések.

Szinte naponta küldtek egymásnak külföldi útjaikra, útjaikról is levelet, aminek a célba érési ideje eleve kiszámíthatatlan volt, s a mozgó célpont is nehezítette a sikert. Érdekes módon mégis bíztak abban, hogy a szálloda, a vendéglátó vagy a szervezet, amelynél tartózkodtak, továbbküldi azokat a címzett következő állomására, amelynek a mibenléte nem is volt előre tudható. Tartalmas útibeszámolóik, szellemi útkereséseik, kulturális élményeik taglalása gazdag műveltséganyagot mozgat és mozgósít. Mészöly tudósításaiából élesen kirajzolódik felvilágosult, européer szellemi horizontja, fogékonysága a progresszív irányzatok, művek, törekvések iránt (352, 353, 361, 369, 375, 376, 410, 462, 469, 472, 475, 482, 485, 537, 686), derűje, humora, embersége szűrőjén át. Tisztán lát a kultúrpolitikában (422, 423, 458, 517). Pontosan, érzékletesen rögzít szellemi arcéleket. Polcz őszinte támogatói attitűdje mindezek szorgalmazásában, az intellektuális partnerként (338) való együttműködésben is megnyilvánul. Megsűrűsödésük, azaz Mészöly külső világra emelt hosszas tekintetének hozadéka és ennek pedáns megosztása feleségével egyúttal az ő drámájuktól, viszonyuktól történő elfordulás, a háritás jele és az intimitás helyettesítése is. Ennek Elaine időnként sebzetten hangot ad. Ám ő ösztönzi útínapló írására (342) férjét, akit alkotó válságai idején töretlenül vigasztal. Lelket önt belé (416), biztatja, tehetségében, sikerében, eredetiségében nem szűnik meg hinni. Biztosítja számára a háttérrel a praktikus ügyek vitelével, amit Mészöly igyekszik meghálálni hasonló és más jellegű szolgálatokkal, szívességekkel (393: itt kijavítja Elaine egy írását, az 538. oldalon azonban Elaine helyesírási hibáiról tájékoztatja külföldi barátait). Őszintén tiszteli és nagyra tartja felesége pszichológusi munkáját, irigylil annak közvetlen értelmét, jelentőségét, emberi, társadalmi hasznosságát. Büszke rá, aminek gyakran ad hangot (450, 485, 552, 563, 643, 684), elismeri eredményeit, dicséri, segít külföldi megjelenéseiben. A férfi időnként teoretizálás, eltávolítás és kódosítás-képiesítés nélkül önkritikus. Meghallja, amikor Nemes Nagyék megjegyzi: maga körül forog (493), regisztrálja, amit a befogadó tesz a műhöz (530), megejtő egzisztenciális meglátásai vannak (572, 653), a másiról is. Leírják félelmeiket, álmaikat, vízióikat, önértelmező metaforáikat (visszatérő elem a mi van az avar alatt, a halott kutya, a barlang, a hegyi út, az elválasztó folyó: 530).

Ez a szoros kötés és kötődés, ami alig lazult életük folyamán, s aminek igénye és gyakorlata nehezítette a békésebb együttélést a mindenkori külső kapcsolattal, bizonyítéka összetartozásuknak, sorsszerűen közös életüknek,

amiről ez a sokszínű, néha nyomasztó levelezés beszél. Együttérzően, hálá-
san, kétkedve, zavarban olvassuk, amiért beleláthattunk. Sokféle tanul-
sággal szolgál két autonóm alkotó személy; tudós, író, értelmiségi, művész;
sérült és sérülést adó, de ezekkel valahogy élő: élni tudó, élni akaró,
élni igyekvő nagy formátumú személy, ember, férfi és nő földi útjáról. 53
Tanúságtétel titok és vállalás egybejátszó rétegeiről, nyilvánosságról,
kapcsolati tűrőképességről, áldozatról, megtérülésről, egyensúlyról, ragasz-
kodásról, az együttmaradás értelméről, hasznáról, áráról és hozadékaról.
Arról a kínkeserves beszédmódról például, ami a férfi többes kötődésének
hangja: a ragaszkodó rejtőzése, fedése, félig nyílt kettősbeszédé fe-
leségéhez írt leveleiben – szeretői mellől. Ahogy a barátnővel sáto-
rozva a táj szépségét dicséri a képeslapon s győzködi feleségét, hogy
nézzék meg ők is, együtt (691). (*Jelenkor, Bp., 2017*)

Új Forrás 2018/4 – Gilbert Edit: A hosszú házasság regénye – A bilincs a
szabadság legyen. Mészöly Miklós és Polcz Alaine levelezése 1948–1997

